

zyczym, ~~materiałizmowi, idealizmowi, realizmowi~~. A chociaż Wundt klasyfikuje ^{na ten podział} w ten sposób przede wszystkim poglądy na świat, przecież tem samem podaje też klasyfikację poglądów na wzajemny stosunek duszy i ciała, gdyż - jak powiada w innem miejscu - zagadnienie wzajemnego stosunku duszy i ciała było zawsze głównem boiskiem, na którym ^{umagały się ze sobą} ~~niezły ze sobą swe siły~~ poszczególne hipotezy zajmujące się kwestyą substancji /: *Phys Grundzüge der Physiologischen Psychologie*, VI. wyd. III. str. 738:/, w czem niema nic dziwnego. skoro, jak słusznie powiada Becher, zagadnienie wzajemnego stosunku duszy i ciała jest jednym z centralnych zagadnień poglądu na świat /: *Gehirn und Seele*, Heidelberg, 1911, str. 329 :/

To dominujące stanowisko pojęcia substancji w klasyfikacji poglądów na ~~świat~~ wzajemny stosunek duszy i ciała ~~wyrażony w~~ występuje najobitniej w fakcie, że pojęcie to dostarcza zasady podziału owej klasyfikacji. N.p. Löffding wywodzi, że w sprawie wzajemnego stosunku duszy i ciała, świadomości i mózgu

gu "są...możliwe jedna dualistyczna i trzy monistyczne hipotezy"; dualistyczna przyjmuje, że ciało i dusza działają na siebie "jako dwie różne istoty, substancje"; pierwsza monistyczna sądzi, że "dusza jest tylko formą lub wytworem ciała", druga monistyczna uczy, że "ciało jest tylko formą lub wytworem jednej lub więcej istot psychicznych", trzecia monistyczna głosi, że dusza i ciało, świadomość i mózg rozwijają się "jako współczesne formy objawiania się jednej i tej samej istoty" ^{*)}. Odcóż "monizm" i "dualizm" są

^{*)} Löffding, *Psychologia w zarysie na podstawie doświadczenia*. Przekład A. Mahrburga, Warszawa, 1911, str. 90.

Zupełnie podobną ~~próżną~~ klasyfikację poglądów znajdujemy w słowniku filozoficznym Eislera~~/kóry~~. Wliczając te poglądy, przytacza naprzód dualizm, który uważa duszę i ciało ^{za} ~~dwie~~ substancje lub dwa rodzaje przebiegów; dualizmowi przeciwstawia monizm, który ^{uważa} albo duszę za istotę rzeczy, ciała za jej objawy - jest to spirytualizm; albo też uważa duszę tylko za objaw, funkcję ciała - jest to materializm-; albo uważa duszę i ciało za dwa objawy, sposoby istnienia jednej istoty - a to ^{jest} teoria ^{cz} identyczności. /: Eisler Wörterbuch der philosophischen Begriffe, III. tom wyd. XI 3. s.v. Seele, str. 1266:/.

Nieco odmienną w dalszym przeprowadzeniu, ale identyczną w punkcie wyjścia jest klasyfikacja Baina, który ^{również} dzieli poglądy na wzajemny stosunek duszy i ciała na dwie główne kategorie, według tego, czy przyjmują jak ostateczne pierwiastki istoty twazkiej dwie czy też tylko jedną substancję /: A. Bain, Geist und Körper, Die Theorien ihrer gegenseitigen Beziehungen, Leipzig, 1874, str.

170 i n. 1/. *Wielc i tutaj dwa wyznaczniki są na pierwszy plan przesunięte*

Monizm i dualizm

al klasyfikacje, grupujące poglądy na wzajemny stosunek duszy i ciała według ilości substancji, tworzących podłoże faktów życia

ciała pod ~~zag~~łówkami monizmu i dualizmu posuwa się terminologią w wysokim stopniu nieustaloną. I tak ^emateryalizm bywa zaliczany do poglądów monistycznych, skoro uznaje przecież tylko jeden rodzaj substancji, mianowicie materię. Ale uznawanie jednego tylko rodzaju substancji może się doskonale łączyć z uznawaniem dwóch gatunków tego rodzaju. Przykładem takiego poglądu jest, jak wiadomo, materializm starożytny, który odrzuca wprawdzie substancję duchową jako odrębne podłoże życia psychicznego, lecz uznaje ~~oddzielne~~ osobny gatunek atomów, tworzących duszę, różnych od atomów, tworzących ciało. Otóż pogląd ten zwykło się nazywać materializmem dualistycznym, przyczem tutaj przymiotnik dualistyczny ma oczywiście barzo różnie od tego, które mu nadajemy, nazywając pogląd Descartesa dualistycznym. Bo u Descartes^a chodzi o dwa rodzaje substancji, w materializmie starożytnym zaś o dwa gatunki jednego i tego samego rodzaju. A stąd wyłania się to przykre zamieszanie terminologiczne, dzięki któremu zalicza się materializm ~~do~~ wprawdzie do poglądów monistycznych, a mówi się p^ezecznie także o materializmie dualistycznym.

/: Można by w tym podobnym znaczeniu także mówić o spirytualizmie dualistycznym, chociaż spirytualizm także na równi z materializmem zaliczany bywa do monizmu. Mianowicie można by spirytualizm Leibniza *Kulu*

Te niedogodości terminologiczne odmagają się usunięcia,
a to przede wszystkim w tym kierunku, by ~~rozróżnić~~ zapobiec mieszaniu
dwójakiego znaczenia wyrazu

nazwać duszliwym dlatego, że dla duszy i ciała przyjmuje ~~roz-~~
różną zasadę numeryczną: dusza jest zawsze jedną monadą. ciało każ-
de zaś jest kompleksem pewnym monad. Albo też dlatego, że dusze
są monadami wyżej rozwiniętymi od monad, tworzących ciało. Jest tu
więc pewna dwoistość, pewne przeciwstawienie, ~~którego natomiast imk~~
zupełnie

o tej chwiejności wyrazu dualizm

Ważniejsza jest inna chwiejność terminologiczna, dotycząca przede wszystkim wyrazu monizm. Termin ten ^{również} łączy w sobie najwyraźniej dwa różne znaczenia. Raz monizmem nazywa się pogląd, ^{tylko} uznający jedną ^{tylko} substancję, innym razem pogląd, uznający jedną ^{tylko} substancję. W pierwszym znaczeniu nazywa się monizmem materializm i spirytualizm, gdyż każdy z tych poglądów ^{sprowadzają} wszystko do jednego tylko rodzaju substancji, cielesnych albo duchowych; w drugim atoli znaczeniu monizmem jest pogląd ^{Spinozy}, sprowadzający wszystko do jednej jedynej substancji. W pierwszy przypadku jest to monizm rodzajowy, jakościowy, w drugim monizm ilościowy, numeryczny; w pierwszym chodzi o jednorodność substancji, bez względu na to, ile tych substancji jest, w drugim chodzi o jedność substancji, bez względu na to, jakiego ona jest rodzaju.

~~Te dwa różne znaczenia wyrazu monizm domagały się od dawna osobnej nazwy dla monizmu rodzajowego, osobnej dla monizmu numerycznego. Jako nazwa nowa nasuwał się tu wyraz syngularyzm, a cho-~~

Byoby bardzo pouczającą rzeczą stwierdzić, o ile twórcy i papostowie dzisiejszej religii monistycznej zaktóra ma przecie mieć charakter naukowy, więc chyba ścisły, zdają sobie sprawę chociażby z tych dwóch różnych znaczeń wyrazu monizm, - nie mówiąc już o dalszych w pjęciu tem tkwiących trudnościach.

użyło o to, czy nowy wyraz związać z monizmem rodzajowym, czy au-
merycznym, pozostawiając dawny wyraz monizm dla znaczenia drugiego.

~~Obóz w tej mierze stwierdzić należy niezrozumiałą wprost chwytliwość~~
~~i nieścisłość~~. Külpe, przystępując do ~~podziału~~/pogadów na świat,
mówi, ~~że klasyfikacja taka może być przeprowadzona~~ według sześciu

różnych punktów widzenia, i tak dalej powiada: "Pierwszą klasę ~~punktów~~
~~kierunków metafizycznych~~ ^{widzenia} dotyczy kwestia, ^{należy} ~~ile~~ ~~życzy~~ w poglądzie na
świat przyjąć zasad. ^{przeciwstawia} ^{sobie} ~~polgady~~ ~~się~~ ~~zwy-~~
kle pod nazwami monizm, dualizm, i pluralizm. Ponieważ jednak dwie
pierwsze nazwy obecnie wyrażają przeważnie różności jakościowe, le-
piej będzie skoordynować pluralizmowi syngulazm jako ~~jego~~ czysto
 ~~jakościowe~~ ~~prze-~~ ~~jakościowe~~ ~~przeciwieństwo~~." /: Philosophie, 4. wyd. str. 119:/.
~~monizm~~ ~~jakościowy~~ ~~chce~~ ~~nazwać~~ ~~syngulazmem~~; ^{zauważoby się} ^{też} że Külpe zastrzega
wyraz monizm dla monizmu jakościowego; & w przypuszczeniu tem utwi-
erza nas jeszcze ustęp ~~x/kt~~ na tej samej stronie, w którym Külpe,
mówiąc o drugiej ~~grupie~~ ^{in punkcie widzenia w klasyfikacji} kierunków metafizycznych, charakteryzuje ~~go~~
tem, że dotyczy kwestii jakości zasad, i że wymienia tu wśród
kierunków ~~innych~~ ^{własnie} także monizm /: ibidem:/.

Ten samże jednak Külpe na str. 170 i n. swego Wstępu do fi-

lozofii powiada: ~~"Najwyraźniej można zaliczać"~~ dualistów, którzy jak Descartes, czynnik materialny i duchowy uważają za dwa co do swej istoty różne byty ^[można zaliczać] rzeczywiste do pluralistów, natomiast materialistów, spirytualistów i monizmów uważa za singularistów. Tak tedy należy spirytualistę Leibniza, który przyznaje wszystkim monadom swoim ~~był~~ istotę pod względem jakościowym jednorodną... zaliczyć do singularistów." Z tych zdań wynika znów w sposób całkiem nieduwznaczny, że singularizm ma oznaczać monizm rodzajowy, a nie numeryczny, gdyż przecież numerycznie rzecz biorąc, Leibniz jest pluralistą. ~~Właśnie~~ Sam więc Külpe nadaje wyrazowi singularizm raz znaczenie monizmu numerycznego, raz znów znaczenie monizmu rodzajowego, czem zamiast do ujednostajnienia, raczej do nowego zamieszania terminologicznego przyczynić się może.

Ujednostajnienia terminologii dokonywać się prawdopodobnie będzie w kierunku, wskazanym pierwszym z obu stanowisk Külpego, w kierunku więc nadania nazwy singularizmowi monizmowi numerycznemu, a zastrzeżenia ~~użytych~~ dla monizmu rodzajowego nazwy monizmu pur et simple o ile nie przyjmie się dla monizmu rodzajowego jakaś inna nazwa, np. unitaryzm, . ~~Za ten przenawia pierwotne znaczenie wyra-~~

Wskazane powyższym terminem można z faktem

Klasyfikacja ta chroma jednak jeszcze z innego powodu. ~~Przechodzi~~
 w zasadniczych swych zarysach z czasów
 ona ~~przechodzi~~, w których poglądy, zaprzeczające istnieniu substancji
 a zwłaszcza substancji duchowej, zalewne zaczęły się gwałtownie
 gwałtownie wychylać /: dume- retracts:/, a nie posiadały jeszcze te
 go znaczenia i nie wywierały jeszcze tego wpływu co w czasach póź-
 niejszych i azisiejszych. Z chwilą, gdy te właśnie poglądy stały się
 równorzędnie obok poglądów, uznających istnienie substancji, kla-
 syfikacja poglądów na wzajemny stosunek duszy i ciała ~~przechodzi~~ się
~~przechodzi~~ opierająca się na tem, ile lub ile różnorod-
 nych substancji się przyjmuje jako tło życia psychicznego i fizy-
 cznego, musiał się okazać niewystarczająca. ~~Twoją się oraz~~
 Trzeba było znaleźć sposób ~~otwierała droga, przy której można było obrać, aby objąć klasyfikację~~
 także t. zw. teorye aktualnościowe, ~~przechodzi~~ sprawozdające duszę
 do spłotu funkcji, czynności psychicznych, obok teoryi substan-
 cyalnych, upatrujące w duszy bądź substancję odrębną bądź sprawa-
 dzające je do substancji innej ~~z: materialnej lub wspólnej faktom~~
 innego rodzaju. Można było klasyfikację rozpocząć od podziału wszy-
 stkich poglądów na aktualnościowe i substancjalne, rozróżniając w
 każdej z tych kategorii teorye materialistyczne, dualistyczne, sy-

Sposób ten ~~monizm i dualizm~~ polegał na tem, że ~~nadano wy-~~
~~razem monizm i dualizm~~ ponownie rozszczepiono znaczenie wyrazów
monizm i dualizm, tak, by obejmowały zarówno teorie substancjalne jak
aktualnościowe. W zastosowaniu do teorii substancjalnych wury te
zachowały swe znaczenie dawniejsze; w zastosowaniu do teorii aktual-
nościowych jednak nabrały one znaczenia nowego, gdyż n.p. monizm
nie oznacza tu poglądu, który przyjmuje jedną jedyną substancję lub
jeden rodzaj substancji, lecz poglądu, uważający czynności psychi-
czne i cielesne za fakty lub przebieg jednorodne lub wprost ideat-
czne. Tą drogą powstały pojęcia monizmu /: a tak samo /:/ dualizmu
substancjalnego i fenomenalnego. // ~~...~~ Köfler, Psycho-
logie, 1897, str. 49 i n. :/. A ponieważ pogląd substancjalny nie
jest jedynym możliwym poglądem, ~~...~~ nie-fenomena-
listycznym na całą sprawę, ponieważ można n.p. stać na stanowisko
sięgającym poza fenomenalizm, a przecież nie być wyznawcą teorii
substancjalnej tak .p. czynią ci, którzy twierzą, że dusza i ciało
są tylko dwiema stronami jednego i tego samego rzeczywistego
przebiegu faktów, - przeto przeciwstawiać należy monizmowi i qua

lizmowi fenomenalistycznemu monizm i dualizm metafizyczny, którego tylko szczegółowym przypadkiem jest monizm i dualizm substancyjalny /: Höfler, l.c. pg. 50 :/.

Może tedy pewien pogląd na wzajemny stosunek duszy i ciała być pod względem fenomenalistycznym dualizmem, pod względem metafizycznym monizmem, jak n.p. spirytualizm albo w przytoczonym właśnie przypadku paralelizm. ~~Też~~ Nie są to jednak jedyne dwa względy, pod którymi należy rozróżniać dwa znaczenia wyrazów monizm i dualizm, lecz wchodzi tu grę także moment o którym już przedtem była mowa, moment rodzajowy i numeryczny. W ten sposób ^{wyrazy} ~~monizm i dualizm~~ monizm i dualizm posiadają po cztery różne znaczenia, gdyż zarówno monizm, jak dualizm mogą być rodzajowe albo numeryczne, metafizyczne albo fenomenalistyczne. A charakteryzując jakiś pogląd jako monistyczny lub dualistyczny trzeba zarazem podać, w jakim znaczeniu się w każdym przypadku używa tych przymiotników. Więc nie tylko trzeba powiedzieć, że spirytualizm Leibniza jest monizmem metafizycznym a dualizmem fenomenalistycznym, lecz dodać trzeba, że jest monizmem ~~o~~ rodzajowym. ~~O dualizmie~~ Descartesa zaś należy powiedzieć, że

Przykład ten dowodzi zarazem, że rozróżnienie ~~nie~~ ~~przebiega~~ numerycznego i rodzajowego monizmu i dualizmu stosuje się w sposób naturalny tylko do monizmu i dualizmu ~~substancyjnego~~, substancyjalnego, ściślej mówiąc metafizycznego, a nie do monizmu i dualizmu fenomenalistycznego ani też do nieustanowionych teorii metafizycznych monistycznych i dualistycznych.

jest on rozróżnieniem /rozróżnieniem/ metafizycznym, a zarazem fenomenem
Istyt